

HELENA PAVLINCOVÁ

ČLOVĚK A FILOZOF LUBOMÍR NOVÝ

K nedožitým sedmdesátým narozeninám

V polovině 90. let se na katedře filozofie rozběhly autorské a redakční práce na tříletém grantu, jehož výstupem měl být *Slovník českých filozofů*. Vedoucí katedry prof. Lubomír Nový považoval tento úkol za prvořadý, účastnil se všech jeho organizačních fází, aby posléze přispěl sepsáním hesel Masaryk, Rádl a Macků. Když v létě 1996 přinesl redakci další heslo – autopořet, netušili jsme, že máme v rukou jeho poslední text, text bilancující vlastní badatelskou práci, jejíž těžiště spočívalo v historiografii filozofie.

Lubomír Nový, rodák z Třebíče, studoval v letech 1949-52 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity filozofii a ruštinu. Svou knihovnu si už jako student zaplňoval ruskými edicemi sebraných spisů Gercena, Černyševského, Dobroljubova, Radiščeva, děkabristů; ruské myšlení ho natrvalo upoutalo a rád o něm později přednášel ve speciálních kursech. Filozofická studia uzavřel diplomovou prací o revolučním demokratovi D. I. Pisarevovi. Filozofickou fakultu MU po studiích neopustil, působil tu plných čtyřiačtyřicet let (v letech 1964-69 a 1990-96 jako vedoucí katedry filozofie), v pevném přátelství se svými kolegy – o pět let starším Jiřím Cetlem, vrstevníky Karlem Hlavoněm, Jiřím Gabrielem, později i Pavlem Maternou.

V polovině 50. let se středem jeho odborné pozornosti stává filozofie T. G. Masaryka. Zájem o Masaryka byl u něho nepochybně podnícen evangelickým prostředím, v němž vyrůstal, a jež mu usnadnilo prvý čtenářský kontakt s Masarykovým dílem. Masaryk zůstal jeho celoživotní badatelskou inspirací, postavou z nejmilejších; už v r. 1962 se knížkou (původně dizertací z 50. let) *Filosofie T. G. Masaryka* pokusil – v čase k tomu ne právě nejpriznivějším – o věcný přístup k Masarykovi a o návrat k jeho textům. Sleduje tu vnitřní logiku Masarykovy filozofie a postihuje především její antropologické zaměření. V šedesátých letech své filozofické analýzy Masarykova myšlení oproštuje od ideových schémat a začleňuje Masaryka a jeho filozofii člověka do naší humanisticko-demokratické tradice¹ (přichází s myšlenkou o kontinuitě mezi Masarykem a

---

¹ Srov. studii „T. G. Masaryk v českém myšlení“, *Filosofický časopis* 16, 1966, s. 22-44, či

socialismem s lidskou tvář, který pokládá za další vývojový stupeň této tradice). A s trochou nadsázky lze říci, že všechna další historickofilozofická témata, o nichž se rozepisoval, jsou určitým způsobem napojena na Masaryka.² Například český protestantismus interpretoval - z filozofického hlediska - především po linii „Masaryk – Rádl – Hromádka“³ (Masaryk jako konvertita od katolictví k protestantismu, Rádl jako filozof-protestant, který Masaryka osobitě domýšlel, Hromádka jako teolog-protestant, autor monografií o Masarykovi a o Rádlovi),⁴ Franz Brentano ho zaujal jako Masarykův učitel a přítel;⁵ u sociologa I. A. Bláhy sledoval jeho vazbu na Masaryka,⁶ u strukturalisty J. L. Fischera jeho „svár“ s Masarykem,⁷ apod.

Světónázorově se Nový vyvíjel od evangelictví k ateismu. S marxismem, k němuž se na počátku 50. let přiklonil a který pak pozorně studoval (včetně soudobých diskusí ve Francii a Německu), spojoval totiž naději na vyřešení sociálních problémů, které zčásti pamatoval z předválečných let svého rodného kraje. Soudobá prezentace marxismu ho však zklamala svou sevřeností do dogmatických kolejí, které se jeho svobodomyšlný duch bránil. Proto se zasazoval o jeho filozofickou a sociologickou revizi, o marxistický humanismus;⁸ vypovídá o tom jednak jeho monografie z šedesátých let nazvaná příznačně *Filosofie v neklidné době* (1965), z období Pražského jara pak řada příspěvků v Literárních listech, Plameni a jinde. Tíhl k neortodoxnímu marxismu, k intencím frankfurtské školy (Adorno, Horkheimer, Habermas, Fromm), Sartrovu existen-

Nového výklad Masaryka jako „filozofa krize, kritiky a smyslu“, in: *Václavkova Olomouc* 1967, 26–32. Tyto studie jsou koncipovány obdobně jako knižní publikace O. Loužilové (*Masarykova filosofie člověka*, Praha 1967) a M. Machovce (*T. G. Masaryk*, Praha 1968).

2 Ostatně i na počátku jeho zájmu o ruskou filozofii byl Masaryk se svým spisem *Rusko a Evropa*. K tématu Masaryk a Rusko se vyslovil např. ve stati „Fenomén Ruska v Masarykově filozofii“, in: *Slovanský přehled* 1969.

3 „K filosofii a teologii českého protestantismu (Masaryk – Rádl – Hromádka)“, *SPFFBU*, 1963, B 10, s. 27–47. L. Nový je rovněž autorem či spoluautorem (s J. Gabrielem) kapitol Filozofické myšlení T. G. Masaryka, „Filozofie v protestantismu“ a „Návraty k T. G. Masarykovi“, in: *Česká filozofie ve 20. století I*, Brno 1995, s. 8–21, 57–73, 207–219.

4 J. L. Hromádka, *Masaryk*, Praha 1930; týž, *Don Quijote české filozofie. Emanuel Rádl*, New York 1943, Praha 1947.

5 „Brentano und die Anfänge der philosophischen Bildung von Masaryk“, in: *T. G. Masaryk a střední Evropa*, ed. R. Pražák, Praha 1994, s. 7–11.

6 Např. „I. A. Bláha“, *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení II*, Praha 1989, s. 446–450; „Bláha a Mukafovský: Setkání sociologického a literárněvědného strukturalismu“, *SPFFBU* 1992, B 39, s. 101–105.

7 „Fischerův svár s Masarykem“, in: *Hledání řádu skutečnosti*, ed. J. Gabriel, Brno 1994, s. 89–98; „J. L. Fischer a počátky brněnské Sociologické revue“, *tamtéž*, s. 129–144; „Z brněnských masarykian: J. L. Fischer, A. Obrdlík“, in: *SPFFBU*, 1993, B 40, s. 85–86; „J. L. Fischer a sociologie v Brně“, in: *J. L. Fischer a filozofie XX. století*, Olomouc 1996, s. 54–58.

8 Některé teze naznačil ve stati „O humanizujícím smyslu filozofie (Marx, Masaryk, Husserl)“, odevzdané do připravovaného sborníku na počest Jana Patočky. Sborník mohl vyjít až na počátku 70. let v zahraničí, a to bez českých příspěvků.

cialismu, fenomenologii Merleau-Pontyho a strukturalismu.⁹ Ze studijního pobytu v západním Německu výtěžil materiál pro svou třetí objevnou knížku *Marx v NSR* (1967).

Za své čtení Masaryka, revizi marxismu a snahu přispět k obnovení původního názvu „Masarykova univerzita“ byl v období normalizace vládnoucí mocí potrestán: po vyloučení z KSČ byl na dvacet let v nejproduktivnějším věku izolován, vyřazen z oficiálního veřejného života a převeden do Laboratoře sociologického výzkumu Filozofické fakulty MU (1970-89). Sociologie mu byla blízká, jako byla ostatně blízká i Masarykovi, který sociologii začínal.¹⁰ S odstupem let však tento čas nazval „jinobytím“. Nesměl dělat nic z toho, co měl rád: publikovat, přednášet, cestovat, účastnit se domácích a zahraničních filozofických symposií (byl přítom členem několika vědeckých společností, od r. 1969 i prestižního Institut international de philosophie se sídlem v Paříži). Nebyl typem soukromého badatele, kterému by stačila pracovní naplněná kniha. Jeho jiskřivý filozofický esprit potřeboval bezprostřední odezvu.

Nicméně i v tomto období vzniklo několik odborných textů: k dějinám brněnské sociologické školy - I. A. Bláhovi, B. Zwickerovi, L. Svobodovi, obsáhlý rukopis o sociologii životních drah¹¹ i drobnější příspěvek pro sborník z komeniologického symposia v Uherském Brodě.¹² V roce 1985 se vrátil k ruskému myšlení a v kolektivní práci *Průvodce dějinami evropského myšlení* publikoval pod cizím jménem medailony Lomonosova, Gercena, Černyševského, Dostojevského a Tolstého. Mezi „odlehčené“ texty této doby patří řada úsměvných „nekrologů na živé“. L. Nový chodíval pravidelně a rád gratulovat; byl tehdy v odborové subkomisi, která „hlídala“ kulatá životní výročí svých členů. Duchovním dárkem býval často na tělo oslavence šitý „nekrolog“. Uměl nalézt správná slova, jemně vystihnout situaci, osvětlit podstatné rysy osobnosti, se smyslem pro pointu, vyhocený paradox, výstižnou zkratku. Některé z těchto portrétů mohou být podpůrnou sondou do dějin českého filozofického myšlení: např. nekrology na P. Maternu, I. Hodovského, K. Hlavoně, J. Cetla, J. Gabriela, J. Štěpána, J. Macháčka, I. Holzbachovou, J. Stříteckého, a v neposlední řadě

⁹ V příspěvku „Marxova filosofie v otevřených dějinách“ (in: *Marx a dnešek*, Praha 1968, s. 117–143) spojil mladého Marxe a Merleau-Pontyho s pozitivním čtením Masaryka a fenomenologicko-strukturalistickým pojetím marxismu jako „otevřené filozofie v otevřených dějinách“. Kapitulu o proměnách české marxistické filozofie po druhé světové válce uveřejnil L. Nový v kolektivní práci *Česká filozofie ve 20. století I* (Brno 1995, s. 148–166).

¹⁰ Koncem 60. let rehabilitovaná sociologie se u nás ohlížela po svých tradicích. Na průkopnickou roli T. G. Masaryka ukázal L. Nový v článku „Masaryk jako sociolog“, určeném pro monotematické číslo *Sociologického časopisu* 1968, č. 3, s. 297–306; v devadesátých letech se k tématu znovu vrátil příspěvkem „T. G. Masaryk jako sociolog“ a „Sebevražda a Masarykova filosofie náboženství“, přednesenými na hodonínském semináři a uveřejněnými ve sborníku *T. G. Masaryk a sociologie* (Hodonín 1994, s. 5–7 a 25–27).

¹¹ *Životní dráha jako sociologický problém*, Brno 1990.

¹² „Dialektika vnějšího a vnitřního v Labyrintu světa“, *Studia Comeniana et historica* 13, 1983, č. 26, s. 95–97.

i Nového sebezpytný autonekrolog.¹³ S hořkým humorem v něm mimo jiné připomněl čtenářský „úspěch“ svých tří monografií z 60. let; byly prý rozebrány tak dokonale, že zmizely i z veřejných knihoven.

Byl vášnivý debatér, ale společnost svými myšlenkami nepřehlušoval, uměl také pozorně naslouchat. Probírané téma hovorů dlouho zvažoval, obracel ze všech stran; diskusí se třbil a dozrával i jeho vlastní názor. Dokázal se přirozeně pohybovat a diskutovat v každém prostředí, na vědeckém fóru i v prostoru „bermudského trojúhelníku“ svých oblíbených hospůdek, při hovorech se známými i méně známými návštěvníky Akademické kavárny, Čápa a Stadionu.

„Od filozofie k sociologii a zpět k filozofii“ – tak by se zkratkou dala vyznačit životní dráha L. Nového. V roce 1990 je jmenován profesorem a vedoucím katedry filozofie, znovu vyjíždí do zahraničí, přednáší na univerzitě v Dijonu, na mezinárodním kolokviu o střední Evropě organizovaném univerzitou v Nancy, v Mnichově debatuje o česko-německých vztazích, v Bad Wiese o Masarykově filozofii národa.

Co je však pro Nového nejpříznačnější: s obdivuhodnou vitalitou se vrací k dějinám českého myšlení, zejména k pronikavým a brilantním rozborům Masarykovy filozofie. Rok 1990, který byl rokem 140. výročí narození TGM, Novému štědrě skýtal příležitosti k nejrůznějším aktivitám, a ty nebyly promarněny. Znovu veřejně promlouval o Masarykovi: s pokorou o něm psal a přednášel nejen odborníkům, ale uměl ho přiblížit také studentům, středoškolským profesorům i seniorům na univerzitě třetího věku, o kterých předpokládal, že určitým způsobem fenomén TGM žili. V roce 1994 vydává pod názvem *Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici* soubor svých nových masarykologických studií. Pracovní spojení Nového s pražským Masarykovým ústavem Akademie věd ČR a přátelské vazby k řediteli J. Opatovi, J. Zumrovi, J. Brabcovi a dalším odborně i lidsky obohatily obě strany. L. Nový začal působit ve vědecké radě Masarykova ústavu, v ediční radě Sebraných spisů TGM a v redakční radě Masarykova sborníku, pravidelně přijížděl do Hodonína na masarykovské semináře.

K jeho „polistopadovým“ radostem patřilo zejména to, že se mu v lednu 1995 podařilo při Katedře filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity zřídit Kabinet pro studium díla TGM s vírou, že se tu bude soustřeďovat brněnské masarykologické bádání. V září téhož roku úspěšně organizuje v Brně mezinárodní konferenci *100 let Masarykovy České otázky*.¹⁴ Svě přátelství mu tu osobně projeví významní zahraniční masarykologové (mezi nimi prof. Faucher z univerzity v Nancy), kteří ho znali již z šedesátých let a hluboce si ho vážili za odvalu, s jakou se k Masarykovi v nelehké době hlásil. Tato konference byla jeho poslední větší akcí.

Měl ještě mnoho plánů, nápady se u něho rodily v tvůrčím napětí. Chtěl podat nový výklad povahy a vývoje Masarykovy filozofie, napsat studii k *Modernímu člověku a náboženství* a k *Otázce sociální*, připravit reedici těchto dvou spisů,

¹³ *Nekrology na živé*, SI, Brno 1988.

¹⁴ Přednesl na ní referát „Česká otázka. Česká odpověď?“. Srov. *Sto let Masarykovy České otázky*, Praha 1997 s. 365–367.

proniknout hlouběji do Masarykovy kritiky marxismu, do kontinuity i diskontinuity mezi Masarykem a Patočkou. Nenaplněným snem zůstaly i jeho paměti, jakýsi pandán k sociologicky orientovaným úvahám o životní dráze člověka. Byly by to jeho vzpomínky, ale nepochybně by v nich bylo nejvíce o jiných lidech, neboť L. Nový nebyl sebestředný. V rozhlasovém pořadu *A léta běží, vážení*, nevyprávěl o sobě, ale o svých rodičích a strýci-ševci, který dělal výtečné boty. Měl cit pro týmovou práci, soustavně, cílevědomě a ochotně pomáhal k vysokoškolské a vědecké dráze mladším (ale i starším) kolegům. O dizertační práci jedné absolventky-kolegyně se upřímně zajímal ještě v době nemoci, pouhých pár dnů před svým odchodem.

Své paměti bohužel nedopsal a katedrového *Slovníku českých filozofů*, kterému tolik přál, se již nedožil. Jeho kolegové — redaktoři ale nezapomněli a připsali *Slovník* jeho památce.

MENSCH UND PHILOSOPH LUBOMÍR NOVÝ

Die Verfasserin widmete dieser Aufsatz einem der bedeutendsten tschechischen Philosophen der Gegenwart, dem Lubomír Nový. Sie beschreibt seine Wirkung und seine wissenschaftliche, pädagogische und organisatorische Tätigkeit an der Philosophischen Fakultät der Masaryk-Universität in Brno. Außer einer grundsätzlichen Rekapitulation seiner Werke wird große Aufmerksamkeit auch seiner Persönlichkeit gewidmet, die in der Erinnerung seiner Freunde und Mitarbeiter gegenwärtig geblieben ist.